

Научно-практическая конференция «Первые шаги»
учащихся начальных классов школ кожууна по теме
«Проектно- исследовательская деятельность в начальной школе»

Тема: «**Падежтернин тоогузу?**»

Автор: Сат Саглай Эресовна

Класс: 4

Школа: Чыргакы ортумак школазы

Дузалашкан башкы: Лидия Деспижековна

Чыргакы – 2017ч.

Тема: Падежтернин тоогузу.

- Сроулгазы: 1. Падежтернин тывылган тоогузун билип алыры.
- 2. Падежтернин ажыглалын тодарадыр.
- 3. Билип алган чуулумну эштеримге дамчыдары.

План.

1. «Падежтер» дугайын сонуургай бергеним
- 2. Падежтернин тывылган тоогузу
- 3. Тыва дылда падежтер.
- 4. Туннел
- 5. Ажыглаан литература.

«Падежтер» дугайын сонуургай бергеним

- Башкывыс биске:- Чуве аттарынын падежтерге оскерлирин богун ооренир бис, уруглар – дээш, падежтернин аттарын санай адап эгеледи.
- Мен боданып олур мен:
- **Адаарынын падежи-** кымны, чуну адап турарыл?
- **Хамаарыштырарынын падежи-** кымга чуу хамааржы бээр чувел?

- **Бээринин падежи-** кымга чуну берип турарыл?
- **Онаарынын падежи-** чуну онаап каапканыл?
- **Турарынын падежи-** кайда чуу турарыл?
- **Унеринин падежи-** кайыын, чууден кым уне бергенил?
- **Углаарынын падежи-** кым кайнаар углап бар чоруурул?

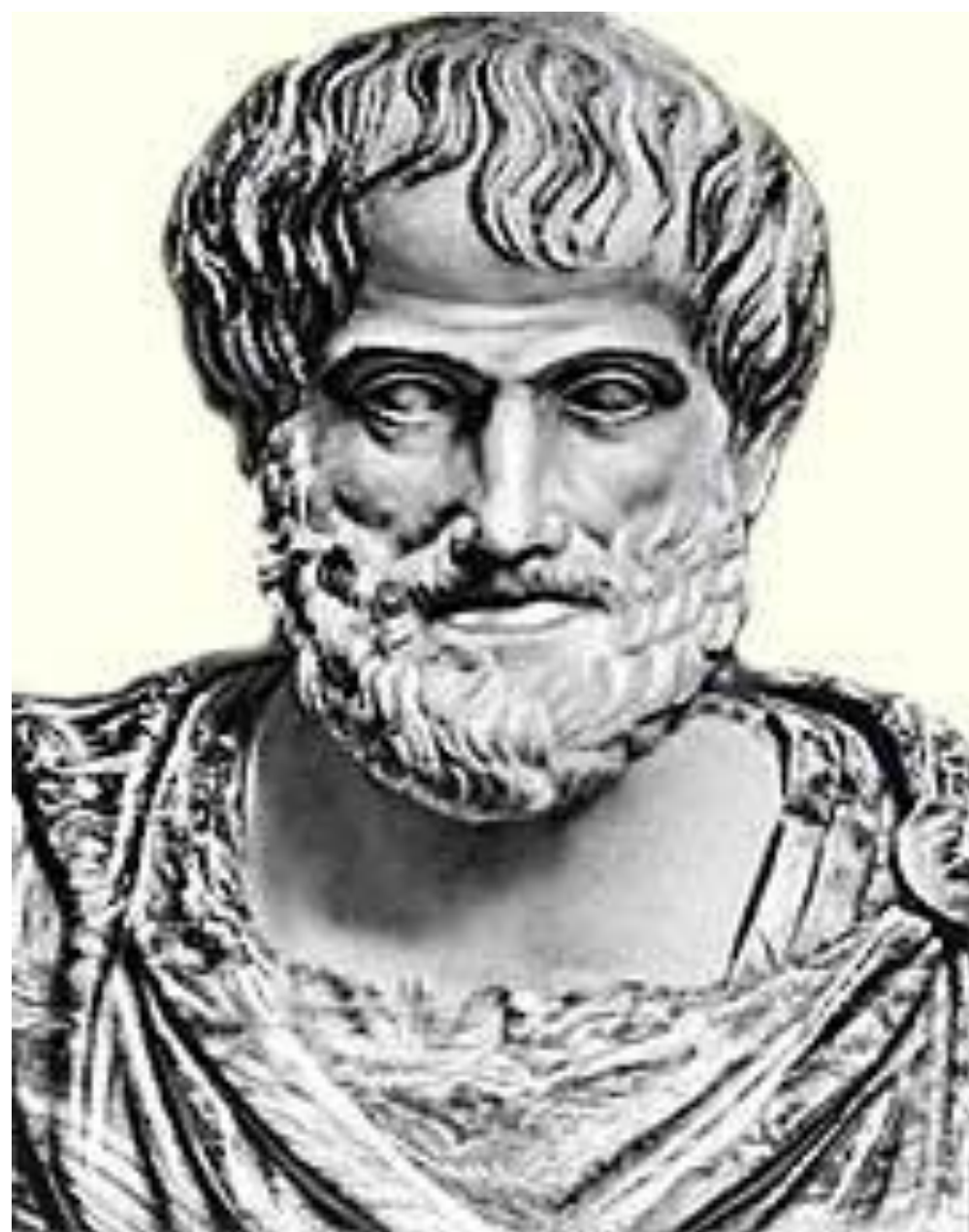
- Падежтер дугайын сонуургай бергеш башкымдан, авамдан айтыртынып, шинчилел ажылын эгелээн мен.
- Библиотекаларга барып номнардан дилээримге чугле ооредилге номнарында база **Шулуу Чыргаловичинин «Амгы тыва литературлуг дыл»** деп номунда бар болду. Аялга эжим- биле кады интернетке ажылдап эгеледивис. Хойун интернеттен тып алдывыс. Билдинмес чуулдерни башкымдан, авамдан айтырып ап турдуvus.

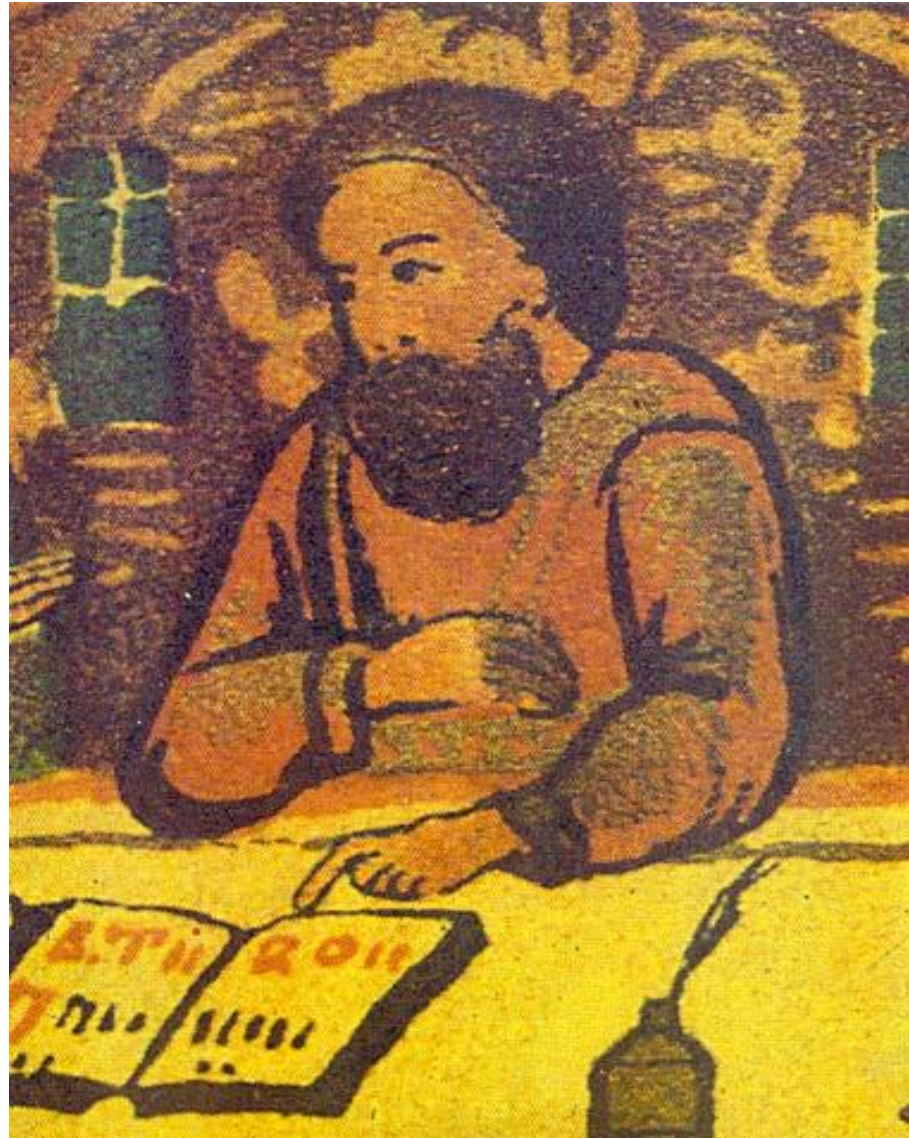
Падежтер канчап тыптып келгенил?

- «Падеж» деп состу орус дылда **«Аян-чорукчу сос»** дээр турган.
- Ол латин дылдан укталган сос **(кагуз)** дээр, римнер латин дыл кырында чугаалажып тура «Падеж» деп состу грек дылдан алган. Олар **(птозис)** дээр турган.
- Падежтер дугайында билигнин бирги автору бурунгу грек эртемден **Аристотель** болган.

- Бирги орус дыл кырында славян шажын ному «Грамматика словенска совершенного искусства осми частей слова» **1596** чылда **Лаврентий Зизаний** падежтер дугайын бижээн.
- Шаандагы славян дылда латин дылбиле домей 6 падеж тургустунган.

- 1. Именительный падеж
- 2. Родительный падеж
- 3. Дательный падеж
- 4. Винительный падеж
- 5. Творительный падеж
- 6. Предложный падеж

Тыва дылда падежтер

- Тыва дылда падежтерни орус дылдан ундезилеп тургускан. Чуве адынын падежтерге оскерлиринин дугайында дыл эртемнин доктору **Шулуу Чыргалович Сат 1950** чылдарда шинчилээн болгаш сайгарылгазын чоруткан.
- Чуве аттарынын уткаларынын оске сосстер уткаларынга хамаарылгаларын болгаш ол хамаарылгаларны илередир аргаларны (кожумактарны) катый падежтер дээр –деп Шулуу Чыргалович Сат бижээн.

Шулуу Чыргал-оолович Сат

- Падежтерге чугле чуве ады эвес, ат оруннарынга, сан аттарынга оскерлип чоруур. Падеж кожумактары чугле состерни холбаштырар эвес, оон – биле кады янзы- -буру болуглелдерни, домак- биле нарын домактын кезектерин холбаштырарынын чугула аргазы болур.
- Тыва дылда чеди падеж ажыглаттынып турар:
- **1. Адаарынын падежи**
- **2. Хамаарыштырарынын падежи**

- 3.Бээринин падежи
- 4.Онаарынын падежи
- 5. Турарынын падежи
- 6. Унеринин падежи
- 7. Углаарынын падежи
- Шулуу Чыргалович Сат - Углаарынын падежин **ийи падежтиг** -деп турар.
- **Бирги** падеж (кымче? Кымнарже? Чууже? Чулерже? деп айтырыгларга харыылаттынар Чижээ: Малчынче, малчыннарже, садыгже, садыгларже.
- **Ийиги** падеж – Кымдыва? Чуудуве?

- Малчындыва, садыгдыва. Бо улаарынын ийи падежи чангыс падеж бооп ажыглаттынып чоруур.
- Тыва дылда падеж кожумактары чуве адынга азы оске соске немешкеш, оон ударениезин бодунче тыртып эккээр. Чижээ: Тараа, тараанын, тараага, тараада, тарааны, тараадан.
- Углаарынын падежинин кожумактары ударениени бодунче тыртпас. Тараадан, тарааже, тараадыва.

- Адаарынын падежи **Дос падеж** бооп турар Бо дос падеж оске падежтерге бодаарга чуве ады сос база кожумак чогу- биле, азы тик хевир –биле ылгалып турар.
- Адаарынын падежи дээрге-ле чуве адынын дозу болур болгаш домакка кол сос бооп чоруур.
- Чижээ: *Кудумчуларда хар эрип калган.*
- *Тааннар чанып келгеннер.*
- Бо ийи домактарда кол состер: **Хар** (чан. с, А.п.), **тааннар** (хой с. А.п.)

- Падежтер дугайында шинчилел ажылын уламчылап, арткан падежтерни улам хандыр ооренир сорулганы бодумда салган мен.

**Кичээнгейлиг
дыннаанынар дээш,
четтирдим!**

Ажыглаан чогаалдар

- Г, М. Сериверстова, Ф.Т Манзанова «Русский язык. 4 класс. 2-я часть» - Кызыл., 2012
- Ш.Ч. Сат, Е.Б. Салзынмаа «Амгы тыва литературлуг дыл» Кызыл-1980
- 4. «Языкознание. Русский язык»././ Энциклопедия для детей. Т. 10 – М., Изд. «Аванта+», 1998
- 5. Ходова Т.В. Подготовка к олимпиадам по русскому языку. Начальная школа. – М.: Айрис-пресс, 2007
- Источники в Интернете:
- WWW.KOLMOGOROV.RU
- WWW.WIKIZNANIE.RU
- WWW.SVETOZAR.ORG
- WWW.WIKIZNANIE.RU
-